

KONSTRUKCJE ZDANIOWE ZE ZNACZENIEM OBOWIĄZKU I  
POWINNOŚCI U P. TRUBARA I WE WSPÓŁCZESNYM  
SŁOWEŃSKIM PRZEKŁADZIE *KATECHIZMU KOŚCIOŁA  
KATOLICKIEGO*  
(w porównaniu z polskim przekładem)

V referatu so predstavljene stavčne konstrukcije, ki vsebujejo pomen obveznosti in dolžnosti; povezane so s tistimi, ki izražajo dovoljenja oziroma prepovedi. Jezikovna analiza je primerjalna. Osnovna vira sta Trubarjeva *Slovenska cerkovna ordninga* in tretji del slovenskega prevoda najnovejšega *Katekizma katoliške cerkve*.

The paper deals with clause constructions which convey the meaning of obligation and duty; these are related to those expressing permission and prohibition. The language analysis employed is a comparative one. The primary sources are Trubar's *Slovenska cerkovna ordninga* and the third part of the Slovene translation of the latest *Catechism of the Catholic Church*.

Materiału do analizy dostarczyła mi *Slovenska cerkovna ordninga*, która jest zbiorem przepisów i reguł postępowania według zreformowanej przez M. Lutra religii chrześcijańskiej i jako taka równocześnie zbiorem nakazów, zakazów i przyzwoleń, a więc zdań o charakterze deontycznym (tj. związanych z pojęciem obowiązku), których jądro stanowi **wolitywny predykat modalny + infinitiwus**. Dla konfrontacji ze stanem dzisiejszym wybrałem tekst o podobnym charakterze, tzn. także mówiący o obowiązkach chrześcijanina, mianowicie trzecią część *Katechizmu Kościoła Katolickiego*. Pomocniczo sięgnąłem też do polskiego tłumaczenia *Katechizmu*. W wydanym w 1975 roku wyborze Trubarowej *Ordningi* na 104 stronach tekstu i rejestrze znajduje się blisko 700 konstrukcji zawierających jedną lub więcej form bezokolicznika. Przeważająca większość z nich ma charakter deontyczny. Z tego ponad 60 % przykładów wyraża powinność lub obowiązek. W funkcji predykatu powinności i obowiązku wykorzystany jest przede wszystkim leksem *imeti* (ponad 360 przykładów), następne miejsca zajmują *morati* (34), *je potreba* (15), *biti dol)en* (11), por:

Inu tu srce ima trdnu verovati, de tebe Gospud Bug gvišnu gori vzame, je tebi perjatel za volo te nega oblublene milosti inu v tim nema oben človik cbivlati.

Onadva imata biti enu meso, tu je imata prez ločena vkupe prebivati.  
 Ti krali, rihtarji imajo tu sv. pismu brati inu h pridigom hoditi.  
 Za tejm se ima pejti ta kratka oli dolga slovenska vera.  
 Le te besede v tih zapuvidih se imajo pak taku zastopiti, koker je te iste sam Bug izluKil.  
 Bogu se ima vekša pokorščina iskazati koker ludem.  
 Inu ti ludi se imajo čestu opominati [...]  
 Inu zato se ima Bug čestiti inu hvaliti.  
 Inu per tim se ima tim ludem povejdati, de je risnica inu se ima za gvišnu verovati, da Bug nej urKaher ne začetek tiga greha [...]  
 Obt u se ima le na Buga samiga klicati.  
 [...] taku vsaj mi vini moramo koker ti otroci te deset zapuvidi pred sebo imejti inu se nje vučiti [...]  
 Tiga Kristus nej sturil, koker tu ti papeKniki sami morajo spoznati.  
 V cerkvi se morajo flance pelcati, mladi pridigarji rediti.  
 Za le-tih riči tudi se morajo ti prazniki v tim krščanstvi drKati inu ohraniti.  
 Obt u je potreba od le-tiga cbivlane te ludi čestu inu prov podvučiti.  
 [...] je potreba vsem ludem vejđiti inu znati [...]  
 [...] smo mi inu vsi prave vere ludi dolKn i se h taki cerkvi očitu drKati inu v ti cerkvi isti vudi inu purgarji ratati [...]  
 [...] taku on ima oblast inu je dolKn vsaki potrebi takim dobrim ludem eniga dobriga, brumniga vučeniga inu umejtelniga pridigarja nim iziskati, nim poslati inu v tim pridigarstvu potrditi.  
 Sledna cerkov je dolKn a sujim pastirjem inu boKim ludem dati nih potrebe.

Spotyka się również wzmocnione pleonastyczne wyrażenia *ima inu mora*:

Le tiga navuka summo inu vse potrebne štuke inu dejle [...] *ima inu mora* sledni pastir, pridigar inu farmošter vejđiti inu zastopiti cilu iz grunta, inu druge lipu prov poredu inu zastopnu vučiti, de ti mladi inu preprosti ludi mogo zastopiti inu zamerkat i inu mogli ta pravi boKji vuk od tiga falš kriviga soditi inu ločiti.

O wiele mniej liczne są zdania wyrażające przyzwolenie reprezentowane głównie przez predykaty *moči* (78 przykładów),<sup>1</sup> *imeti oblast* (8) i *smeti* (5), por.:

Vsaku dejte se more rezvitu oli povitu krstiti [...]  
 Per večernici se more tudi latinski pejti inu pridigati.  
 Ta folk, ta gmajna krščanska ima oblast prave, umejtelne farje izvoliti, inu te nepridne, neumejtelne odvreči.  
 Skuzi Jezusa smemo veselu stopiti pred Buga s tejm zevupanem, kateru je s to vero na nega.

Brak przyzwolenia i zakaz wyrażany jest zwykle przez zaprzeczenie *imeti* lub *imeti oblast*, por.:

<sup>1</sup> Liczba ta obejmuje wszystkie przykłady z czasownikiem *moči*, łącznie z tymi w o znaczeniu 'być w stanie', 'mieć predyspozycje'.

[...] za volo te nega oblublene milosti inu v tim nema oben človik cbivlati.  
Nišče nema vas soditi za volo te spiķe oli pitja oli za volo tih praznikov [...]  
Nišče, suseb mladi ludi, se nemajo prez vprašana h ti boķji mizi dopustiti.  
Obtu oben svetnik se nema klicati, moliti, ne za odvetnika proti Bogu staviti.  
Obtu per tacih se nema oben ķegen iskati.  
Ne imamo li mi oblast jejsti inu piti?

Przyglądając się tym przykładom, łatwo zauważyć, że subiekt, bez względu na to, czy i jak wyrażony, jest zawsze w mniejszym lub większym stopniu uogólniony. Wynika to z tego, że tekst przeznaczony jest dla zbiorowego odbiorcy.<sup>2</sup> W zdaniach: *Ti krali, rihtarji imajo tu sv. pismu brati inu h pridigom hoditi; Tiga Kristus nej sturil, koker tu ti pape)niki sami morajo spoznati* jest zrozumiałe, że chodzi o wszystkich królów, sędziów, papistów (*vse krale, rihtarje, pape)nike*). Podobne uogólnienie jest właściwe także zdaniom z podmiotem wyrażonym w mianowniku pierwszej osoby liczby mnogiej lub drugiej liczby pojedynczej, por.:

[...] smo mi inu vsi prave vere ludi dolķni se h taki cerkvi oćitu drķati inu v ti cerkvi isti vudi inu purgarji ratati [...]

Mi imamo iz tiga boķjiga vuka inu pisma se navućiti, de Gospud Bug per vseh dobrih rićeh je vprićo.

Ti imaš tujga Gospudi Buga samiga moliti, na nega klicati inu nemu samimu sluķiti.

Ostatnie zdanie w zestawieniu z: *Ti imaš lubiti tujga Gospudi Boga s celim srcem*, [...] i *Ti imaš lubiti tujga bli)niga koker sam sebe* być może należy interpretować nieco inaczej. Te dwa przykazania miłości w słoweńskim tłumaczeniu nowego *Katechizmu Kościoła Katolickiego* brzmią: *Ljubi Gospoda, svojega Boga z vsem srcem* [...] i *Ljubi svojega bli)njega kakor sam sebe*. Można tu znaleźć również zbliżony odpowiednik poprzedniego zdania, także w trybie rozkazującym, por.: *Gospoda, svojega Boga, moli in njemu slu)i! Samo njemu slu)i!* (Katekizem 1993: 529, 532.)

Stosunkowo dużą grupę stanowią konstrukcje z nie wyrażonym, tj. z nieokreślonym lub uogólnionym potencjalnym wykonawcą czynności, por. *Obtu se ima le na Buga samiga klicati* (vsi dolķni); *Obtu je potreba od le-tiga cbivlane te ludi ćestu inu prov podvućiti* (nekdo mora ali je dolķen); *Per večernici se more tudi latinski pejti inu pridigati* (vsi smejo peti; lahko pojejo). W porównywanym tekście *Katechizmu* takich przykładów jest zdecydowanie mniej i tylko z predykatami *je treba*, bardzo rzadko *je mogoće*. Dla podkreślenia obiektu potencjalnej czynności P. Trubar często stosuje dialezę bierną, por.:

Obtu oben svetnik se nema klicati, moliti, ne za odvetnika proti Bogu staviti.

Bogu se ima vekša pokorščina iskazati koker ludem.

Inu ti ludi se imajo ćestu opominati [...]

Inu zato se ima Bug ćestiti inu hvaliti.

<sup>2</sup> Dotyczy to także przykładów z obydwu tłumaczeń *Katechizmu*.

V cerkvi se morajo flance pelcati, mladi pridigarji rediti.

Za le-tih riči tudi se morajo ti prazniki v tim krščanstvi drkati inu ohraniti.

Vsaku dejte se more rezvitu oli povitu krstiti [...]

Struktury z predykatem *dol)en* nie tworzą strony biernej.

Użycie *imeti* w funkcji deontycznego predykatu modalnego w ciągu rozwoju języka słoweńskiego słabnie. F. Levstik jeszcze go uznaje, choć nie dopuszcza użycia go dla wyrażenia rozkazu, co u Trubara było normalne,<sup>3</sup> por.: »*Imeti* v pomenu *sollen*. Kopitar uči, da glagol *imeti* nima tega pomena; ali pri nas ga ima gotovo. Dostokrat sem čul: *Danes ima (namreč čas) priti; ne bil bi te imel (namreč oblasti) zapreti*. Gotovo pa je napak: *ti nimaš krasti*, namesto: *ne kradi!*« (Levstik 1956: 51.)

Martina Orožen (1970: 228) natomiast pisze: »Sintagma *imam* + inf. je v 17. stol. značilna za naslove, pogosta je v uradnih razglasih, pa tudi v teh pozicijah se zdi okostenela. V sodobnem jeziku se je ohranila samo v pomenu 'neobhodna nujnost', je razmeroma redka; vse druge modalne pomenske odtenke je v 19. stol. v knjižnem jeziku izgubila.« *Slovar slovenskega knjižnega jezika* podaje to znaczenie jako szesnaste z kwalifikatorem pog.<sup>4</sup> Zgodnie z tym w trzeciej części słoweńskiego tłumaczenia *Katechizmu Kościoła Katolickiego*, którą wybrałem do analizy ze względu na to, że zawiera między innymi omówienie *Dziesięciorga przykazań*, a więc można się w niej spodziewać większej liczby zdań o charakterze deontycznym, na 184 stronach ani raz czasownik *imeti* nie został użyty jako predykat modalny. Powinność i obowiązek wyrażają: *morati, je treba, je dol)an, ima dol)nost, je dol)nost*, por.:

Pri vzgoji vesti je božja beseda luč na naši poti; usvajati si jo moramo v veri in molitvi in jo udejanjati v Kivljenju.

W formowaniu sumienia słowo Boże jest światłem na naszej drodze; powinniśmy przyjmować je przez wiarę i modlitwę oraz stosować w praktyce.

Človek mora vedno ubogati gotovo (trdno) sodbo svoje vesti.

Człowiek powinien być zawsze posłuszny pewnemu sądowi swojego sumienia.

Vsakdo bi moral zajemati v delu sredstva za vzdrkevnanje svojega Kivljenja in Kivljenja svojcev ter za zasluženje človeški skupnosti.

Každy powinien mieć możliwość czerpania z pracy środków na utrzymanie siebie, swoich bliskich i na pomoc wspólnocie ludzkiej.

Słoweńskiemu *mora* z zasady odpowiada polskie *powinien*, które w przeciwieństwie do *musieć* nie zakłada konieczności realizacji czynności, stanu, czy procesu nazwanego infinitywem. Polskie zdanie *\*Muszę to zrobić, ale nie zrobię* nie ma sensu, podczas gdy *Powiniennem to zrobić, ale nie zrobię* jest sensowne, *powinien* bowiem nie wyklucza wolnej woli podmiotu. Gdyby tu zastosować

<sup>3</sup> Por.: *Ti imaš lubiti tujga Gospudi Boga s celim srcem ... in Ti imaš lubiti tujga bli)niga koker sam sebe.*

<sup>4</sup> Por. też przykład *Takoj mi imaš priti domov!* (TOPORIŠIČ 1976: 424).

analogię odnośnie obydwu języków wydawałoby się, że bliższym polskiemu *powinien* powinno być *bi moral*, bowiem i w słoweńskim nie mówi się *moram to narediti, pa ne naredim*, lecz *bi moral to narediti, pa ne naredim (pa ne bi naredil)*. Zdarza się, że słoweńskiemu wyrażeniu modalnemu odpowiada polskie opisowe, bez wyrazu modalnego, por.: *Ob več prilo)nostih mora kristjan narediti obljube Bogu.; W wielu sytuacjach chrześcijanin jest wzywany do składania przysięczeń Bogu.*

*Dol)an je* w przekładzie polskim jest regularnie oddawane przez *jest obowiązany* lub *jest zobowiązany*, por.:

Človek je po naravi usmerjen k resnici. Dol)an jo je spoštovati in izpričevati: »Ker vsem ljudem pripada dostojanstvo osebe [...] jih ke njihova narava sama priganja, so pa tudi dol)ni iskati resnico, zlasti tisto, ki se tiče religije. Dol)ni so se tudi dr)kati spoznane resnice in vse svoje )ivljenje uravnavati po njenih zahtevah«.

Człowiek z natury kieruje się ku prawdzie. Ma obowiązek szanować ją i o niej świadczyć: »Z racji godności swojej wszyscy ludzie, ponieważ są osobami [...] nagleni są własną swą naturą, a także obowiązani moralnie do szukania prawdy, przede wszystkim w dziedzinie religii. Obowiązani są też trwać przy poznanej prawdzie i całe swoje życie układać według wymagań prawdy«.

Premo)nejši narodi so dol)ni, kolikor le mogoče, sprejeti tujca, ki išče varnost in )ivljenska sredstva [...]

Narody bogate są obowiązane przyjmować, o ile to możliwe obywateli z innych krajów poszukujących bezpieczeństwa i środków do życia [...]

Priseljenec je dol)an s hvale)nostjo spoštovati materialno in duhovno dediščino de)ele, ki ga je sprejela [...]

Imigrant obowiązany jest z wdzięcznością szanować dziedzictwo materialne i duchowe kraju przyjmującego [...]

Dr)avljan je po vesti dol)an, da ne sledi predpisom dr)avnih oblasti, kadar te določbe nasprotujejo zahtevam nravnega reda, temeljnim pravicam ljudi ali naukom evangelija.

Obywatel jest zobowiązany w sumieniu do nieprzestrzegania zarządzeń władz cywilnych, gdy przepisy te są sprzeczne z wymaganiami ładu moralnego, z podstawowymi prawami osób i ze wskazaniami ewangelii.

Predykаты modalne *dol)nost je* i *ima dol)nost* są używane wymiennie. W polskim przekładzie używane jest *ma obowiązek*, choć polszczyzna zna także wyrażenie *obowiązkiem jest*. Podmiot obowiązku (zobowiązania) przy predykcji *ima dol)nost* jest wyrażany nominatiwem, zaś *dol)nost je* wymaga genetiwu. Natomiast niezależnie od tego, które z tych dwóch wyrażen zostało wybrane, przedmiot zobowiązania czyli potencjalna czynność uzewnętrznia się w postaci infinitiwu, bądź też zdania zależnego w przekładzie słoweńskim, a infinitiwu lub rzeczownika odsłownego w polskim, por.:

Politična oblast ima pravico in dol)nost urejati zakonito izvajanje pravice do lastnine v korist skupne blaginje.

Władza polityczna ma prawo i obowiązek – ze względu na dobro wspólne – regulować słuszne korzystanie z prawa własności.

Politična skupnost ima dolžnost, da družno spoštuje, jo podpira [...]

Wspólnota polityczna ma obowiązek szanować rodzinę, pomagać jej [...]

Dolžnost staršev je, kolikor je to mogoče, izbrati šole, ki jim bodo najbolj pomagale pri njihovi nalogi krščanskih vzgojiteljev.

Rodzice – w takiej mierze, w jakiej to możliwe – mają obowiązek wyboru szkół, które najlepiej pomogą im w wypełnianiu zadań wychowawców chrześcijańskich.

Dolžnost države je, da nadzoruje in vodi izvajanje človekovih pravic na gospodarskem področju.

Kolejną funkcją państwa jest czuwanie nad realizowaniem praw ludzkich i kierowanie nim [...]

Słoweńskiemu *je treba* w polskim przekładzie odpowiadają *trzeba, należy* lub ze zmianą struktury zdania, tj. wyeksponowaniu obiektu na pozycję nominatiwu *powinien*, por.:

Pri ocenjevanju pravnjega nagrajevanja je treba upoštevati obenem potrebe in prispevke vsakogar.

Aby ustalić słuszne wynagrodzenie, należy uwzględnić jednocześnie potrzeby i wkład pracy każdego.

Poklicne tajnosti je treba ohranjati.

Tajemnice zawodowe powinny być strzeżone.

Treba se je prepričati, da je prvi kristjanov poklic hoja za Jezusom.

Trzeba uzmysłwić sobie, że pierwszym powołaniem chrześcijanina jest pójście za Jezusem.

Boga je treba poslušati bolj kot ljudi.

Trzeba bardziej słuchać Boga niż ludzi.

Vendar je treba, da se zakonca znata držata v mejah prave zmernosti.

I w tym jednak powinni małżonkowie umieć pozostawać w granicach słusznego umiarkowania.

Powyższy przykład wskazuje na możliwość łączliwości słoweńskiego *je treba* także ze zdaniem zależnym.

Charakterystycznym dla słoweńszczyzny jest wyrażanie powinności strukturą **naj + forma osobowa czasownika (Vf)**. Ten typ konstrukcji modalnej jest też reprezentowany w Katechizmie. W polskim przekładzie odpowiada mu zawsze konstrukcja **powinien + infinitiwus**:

[...] vsakdo naj zakonito uporablja svoje talente [...]

[...] každý powinien odpowiednio korzystać ze swoich talentów [...]

Vsi Kristusovi verniki naj si »prizadevajo za pravilno usmerjanje svojih nagnjenj« [...]

Wszyscy chrześcijanie powinni starać się »należycie kierować swoimi uczuciami« [...]

Tisti, ki so podrejeni oblasti, naj na svoje nadrejene gledajo kot na predstavnike Boga, ki jih je postavil kot sluĳabnike svojih darov.

Ći, ktorzy sĳ podporzĳdkowani wĳadzy, powinni uwaųzac swoich przeĳoųzonych za przedstawicieli Boga, ktorzy ich ustanowiĳ sĳugami swoich darow.

W sĳoweńskim przekĳadzie *Katechizmu* nierzadkie jest wyraųanie obowiĳzku formami czasu przyszĳego. Szczegolnie wyraųnie to widaĳ, gdy zestawimy zdania sĳoweńskie z ich odpowiednikami w przekĳadzie polskim, w ktorzych na ogol wystepuja w tym przypadku konstrukcje z *powinien* lub rzadziej *naleųy*.

Uporabniki si bodo v razmerju do mnoĳĳnih sredstev obveųĳanja nalagali umerjenost in disciplino. Oblikovati si bodo morali rasvetljeno in pravilno vest, da se bodo upirali manj poųtenim vplivom.

Odbiorcy powinni narzuciĳ sobie umiar i dyscyplinę w stosunku do mass mediow. Powinni ksztaltowac w sobie swiatle i prawe sumienie, by łatwiej opierac sie niegodziwym wplywom.

Kristjani bodo nedeljo posveĳevali tudi tako, da bodo svoji druĳini in svojim bliĳajim darovali čas in skrbi, ki jih je na druge dneve tedna teĳko iskazovati.

Chrzeųcijanie powinni takųe ųwiętowac niedzielę, oddajac swojej rodzinie i bliskim czas i staranie, o ktore trudno w pozostale dni tygodnia.

Ko otroci odrastejo, imajo dolĳnost in pravico, da si izberejo poklic in Ćivljenski stan. Sprejeli bodo nove odgovornosti v zauplivem odnosu do svojih starųev, katere bodo vpraųevali za mnenja in nasvete ter jih radi sprejemali. Starųi bodo budno pazili na to, da ne bi nad svojimi otroki izvajali prisile niti pri izbiri poklica niti pri izbiri zakonca.

Dorastajace dzieci maja obowiĳzek i prawo wybraĳ zawod i stan ųycia. Powinny wypeĳniac te nowe zadania w zaufaniu do swoich rodzicow, chętnie proszac ich o opinie oraz rady i przyjmujac je od nich. Rodzice powinni czuwaĳ, by nie ograniczac swoich dzieci ani w wyborze zawodu, ani w wyborze wspolmaųzonka.

Umirajoĳim bomo namenjali pozornost in skrb ter jim pomagali, da bi zadnje trenutke preĳivljali v dostojanstvu in miru. Pomagali jim bodo z molitvijo njihovi svojci. Ti bodo pazili na to, da bodo bolniki o pravem času prejeli zakramente, ki pripravljajo na sreĳanje z Ćivim Bogom.

Naleųy okazywaĳ szacunek i troskę umierajacym, by pomoc im przeųyĳ ostatnie chwile w godnoųci i w pokoju. Powinna wspomagaĳ ich modlitwa bliskich, ktorzy winni zatroszczyĳ sie o to, by chorzy w odpowiedniej chwili przyjeli sakramenty, przygotowujace na spotkanie z Bogiem ųywym.

Javne oblasti bodo pravųno poskrbele tudi za primer tistih, ki zaradi nagibov vesti odklanjajo uporabo oroĳja, ĳeprav ostanejo dolĳni v drugi obliki sluĳiti ĳloveųki skupnosti.

Wĳadze publiczne powinny uwzględnic przypadek tych, ktorzy z pobudek sumienia odmawiaja uųycia broni; sa oni jednak zobowiĳzani w inny sposob sĳuųyĳ wspolnocie ludzkiej.

Izraze neĳnosti, ki so znaĳilni za zakonsko ljubezen, bosta prihranila za čas zakona. Drug drugemu bosta pomagala rasti v ĳistosti.

Przejawy czuloųci, wĳasciwe miĳoųci maųųeńskej powinny zachowac na czas maųųeństwa. Powinni pomagaĳ sobie wzajemnie we wzrastaniu w czystoųci.

Chyba wyjątkiem jest zdanie mówiące o obowiązku w zwykłym czasie teraźniejszym: *Predstojniki izvajajo distributivno pravičnost z modrostjo upoštevajoč potrebe in prispevek vsakogar in ozirajoč se na slogo in mir*. Odpowiednik polski zawiera wyraz modalny *powinien*: *Przełożeni powinni mądrze służyć sprawiedliwości rozdzielczej, uwzględniając potrzeby i wkład każdego oraz mając na celu zgodę i pokój*.

Przyzwolenie w *Katechizmie* najczęściej wyrażają leksemy *smeti* i *moči*, rzadziej zwroty *imeti pravico* i *je mogoče*. W polskim przekładzie odpowiadają im *móc*, (nieosobowe *można*) i *mieć prawo*, por.:

Iz upravičenih razlogov smejo zakonci hoteti, da bi bila rojstva njihovih otrok razmaknjena.

Z uzasadnionych powodów małżonkowie mogą chcieć odsunąć w czasie przyjścia na świat swoich dzieci.

Kvali smemo ljubiti; ne moremo pa jim izkazovati naklonjenosti, kakršno dolgujemo samo osebam.

Można kochać zwierzęta; nie powinny one jednak być przedmiotem uczuć należnych jedynie osobom.

Ločitev zakona ob ohranitvi zakonske vezi more biti v nekaterih primerih, ki jih predvideva kanonsko pravo, zakonita.

Separacja małżonków z utrzymaniem węzła małżeńskiego może być uzasadniona w pewnych przypadkach przewidzianych przez prawo kanoniczne.

Boga moremo klicati za »Očeta«, ker nam je to razodel učlovečeni Božji Sin [...]

Możemy wzywać Boga jako »Ojca«, ponieważ objawił go nam Syn Boży, który stał się człowiekiem [...]

Iz osebne pobočnosti more kristjan obljubiti Bogu kako dejanje, molitev, miloščino, romanje itd.

Chrześcijanin, kierując się pobożnością, może przyrzec Bogu określony czyn, modlitwę, jałmużnę, pielgrzymkę itd.

Če ostane civilna ločitev edini možni način, kako zagotoviti neke zakonite pravice, skrb za otroke ali ohrambo dediščine, jo je mogoče tolerirati, ne da bi sestavljala moralno krivdo.

Jeśli rozwód cywilny pozostaje jedynym możliwym sposobem zabezpieczenia pewnych słusznych praw, opieki nad dziećmi czy ochrony majątku, może być tolerowany, nie stanowiąc przewinienia moralnego.

Politična oblast ima pravico in dolžnost urejati zakonito izvajanje pravice do lastnine v korist skupne blaginje.

Władza polityczna ma prawo i obowiązek – ze względu na dobro wspólne – regulować słuszne korzystanie z prawa własności.

*Lahko* jest bardzo rzadkie i tylko w znaczeniu predyspozycji lub możliwości wynikającej z czego innego niż przyzwolenie, np.: *Zavist lahko vodi k najhujšim hudodelstvom; Pojdi v pogubo, ti in tvoj denar, če misliš, da si bo)ji dar lahko kupiš z denarjem*. Jeszcze bardziej uderza brak w przekładzie polskim predykatu *wolno*,



który jest predysponowany do wyrażania przyzwolenia i jest najbliższym odpowiednikiem słoweńskiego *smeti*.

Brak przyzwolenia, czyli zakaz wyrażają: *ne smeti, ne moči*, w polskim przekładzie: *nie móc*, por.:

Razen darov, ki jih določi pristojna oblast, ne sme sluĀabnik za delitev zakramentov niĀesar zahtevati [...]

Oprócz ofiar określonych przez kompetentną władzę kościelną, szafarz nie może domagać się niczego za udzielanie sakramentów [...]

»Gospodovo ime je sveto.« Zato ga Ālovek ne sme zlorabiti.

»Imię Pańskie jest święte.« Dlatego więc człowiek nie może go nadużywać.

Javne oblasti jih ne smejo razveljaviti brez zakonitega in sorazmernega razloga.

Władze publiczne nie mogą ich zawiesić bez uzasadnionej i odpowiedniej przyczyny. [...] nihĀe in v nobenih okolišĀinah si ne sme prilastiti pravice, da bi neposredno uniĀil nedolĀno Āloveško bitje.

[...] nikt, w ŀadnej sytuacji, nie może rościć sobie prawa do bezpośredniego niszczenia niewinnej istoty ludzkiej.

Peta zapoved pove, da ne smemo storiti niĀesar z namenom, da bi posredno izzvali smrt kake osebe.

Piąte przykazanie zakazuje takĀe podejmowania jakichkolwiek dziaĀań z intencją spowodowania pośrednio śmierci osoby.

Tajnost zakramenta sprave je sveta in ne sme biti izdana pod nobeno pretvezo.

Tajemnica sakramentu pojednania jest święta i nie może być zdradzona pod ŀadnym pretekstem.

Raziskave ali poskusi na Āloveškem bitju ne morejo legitimirati dejanj, ki sama po sebi nasprotujejo dostojanstvu osebe in nravní postavi.

Badania lub doświadczenia naukowe przeprowadzane na istocie ludzkiej nie mogą uzasadniać czynów samych w sobie sprzecznych z godnośĀią osóĀ i z prawem moralnym.

Pravica do verske svobode ne more biti po sebi niti neomejena, niti omejena samo po »javni ureditvi« [...]

Prawo do wolnośĀi religijnej nie może być w sobie ani nieograniczone, ani ograniczone tylko przez »porządek publiczny« [...]

Na otroka ne moremo gledati kot na predmet lastništva [...]

Dziecko nie może być uwaĀane za przedmiot wĀasnośĀi [...]

NihĀe ne more zapovedati ali ustanoviti kaj takega, kar nasprotuje dostojanstvu oseb in naravni postavi.

Nikt nie może ŀadać i ustanawiać tego, co jest sprzeczne z godnośĀią osóĀ i z prawem naturalnym.

Podsumowując, można stwierdzić, ŀe mimo pewnych istotnych róĀnic, np. eliminacja leksemu *imeti*, niemal wszystkie inne dzisiejsze ŀrodki leksykalne wyrażania predykatu modalnego sĀ kontynuacją tych, które były znane juĀ w XVI w. Niektóre z nich uległy tylko pewnej modyfikacji, np. u Trubara *ima oblast, je potreba*, dziś *ima pravico, je treba*. Nie spotyka siĀ u Trubara *ima dol)nost* i *je*

*dol*)nost. Na zaključenie, naležy dodać, že predstavione tu przykłady nie ilustrujå w pełni problemu ani w szesnastowiecznej, ani we współczesnej słoweńszczyźnie czy polszczyźnie, lecz stan w wybranych do analizy źródłach. Jeśli chodzi o przekłady *Katechizmu Kościoła Katolickiego* na obydwå te języki, to wydaje się, że tłumaczom towarzyszyła tendencja do stosowania wyższego stylu. To właśnie przyczyniło się do eliminacji *lahko* w słoweńskim przekładzie oraz bardzo żywych i rozprzestrzenionych w polszczyźnie *wolno* i *nie wolno* w polskim oraz do znacznego ograniczenia konstrukcji nieosobowych w obydwu przekładach.

## Literatura

- Anton BAJEC – Mirko RUPEL – Rudolf KOLARIĆ, 1973: *Slovenska slovnica*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Katechizm Kościoła Katolickiego*, 1994. Poznań: Pallotinum.
- Katekizem katoliške Cerkve*, 1993. Ljubljana: Slovenska škofovska konferenca.
- Rado LENČEK, 1996: Modalna raba adverbja *lahko* v slovenščini. *Izbrane razprave in eseji*. Ur. M. Pirnat-Greenberg. Ljubljana: Slovenska matica. 225–233.
- Fran LEVSTIK, 1858 [1956]: Napake slovenskega pisanja. *Zbrano delo. Šesta knjiga. Kritični spisi I*. Ljubljana: Državna založba Slovenije. 38–87.
- Martina OROŽEN, 1970: Razvojne tendence in realizacije futuralno-modalnih sistemov v knjižni slovenščini od 16. do 19. stoletja. *Prace Filologiczne XX*. 223–233.
- Jože TOPORIŠIČ, 1976: *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba Obzorja.
- Primož TRUBAR, 1564 [1975]: *Slovenska cerkovna ordninga. Izbor*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

## STAVČNE KONSTRUKCIJE S POMENOM OBVEZNOSTI IN DOLŽNOSTI PRI P. TRUBARJU IN V STANDARDNEM SLOVENSKEM PREVODU KATEKIZMA KATOLIŠKE CERKVE (v primerjavi s poljskim prevodom)

### POVZETEK

Primerjava *Slovenske cerkovne ordninge* in tretjega dela slovenskega prevoda najnovejšega *Katekizma katoliške cerkve*, ki ju loči 430-letni presledek, kaže količinske in kakovostne razlike v uporabi nekaterih stavčnih struktur ali celo njihovo odsotnost v enem ali drugem primerjanem tekstu. Tako je na primer *ima* najpogostejši modalni predikat pri Trubarju, v *Katekizmu* pa ga sploh ni. Tipičen brezosebni modalni predikat v *Ordningi* je *je potreba*, v *Katekizmu* pa *je treba*. Namesto Trubarjevega *ima oblast* je v današnji slovenščini *ima pravico*. V *Katekizmu* lahko izražajo obveznost zveze *ima dolžnost*, *je dolžnost*, *naj* z osebno glagolsko obliko in prihodnjik. Vsa druga jezikovna sredstva izražanja obveznosti, dovoljenja in prepovedi so v obeh virih enaka. Posebnost sodobne slovenščine ali jezika slovenske izdaje *Katekizma* v primerjavi s Trubarjevo *Ordningo* in poljskim prevodom je, med drugim, v tem, da navadni prihodnjik lahko izraža pomen dolžnosti, kar potrjujejo ustrezni stavki v poljščini, ki imajo v takšnih primerih modalni izraz *powinien*, npr.: *Kristjani bodo nedeljo posvečevali tudi tako, da bodo svoji družini in svojim bližnjim darovali čas in skrb, ki jih je na druge dneve tedna težko izkazovati* in v poljščini *Chrześcijananie powinni także świętować niedzielę, oddając swojej rodzinie i bliskim czas i staranie, o które trudno w pozostałe dni*

*tygodnia*. Značilno za sodobno slovenščino je tudi izražanje obveznosti s konstrukcijo **naj + osebna oblika**, ki ji v poljskem prevodu *Katekizma* ustreza **powinien + infinitiv**, npr. *Tisti, ki so podrejeni oblasti, naj na svoje nadrejene gledajo kot na predstavnike Boga, ki jih je postavil kot služabnike svojih darov.* / *Ci, którzy są podporządkowani władzy, powinni uważać swoich przełożonych za przedstawicieli Boga, który ich ustanowił sługami swoich darów.*

Izrecno je treba poudariti, da v prispevku navedeni primeri ne prikazujejo celotne problematike niti v slovenščini 16. stoletja niti v sodobni slovenščini, pa tudi v poljščini ne, ampak samo stanje v virih, izbranih za analizo. Za prevoda *Katekizma katoliške cerkve* v slovenščino in poljščino se zdi, da velja zavezanost visokemu stilu. To je najbrž v slovenskem prevodu povzročilo izločitev besedice *lahko* v pomenu dovoljenja, v poljskem pa izločitev izrazov *wolno* ter *nie wolno*.

## CLAUSE CONSTRUCTIONS CONVEYING OBLIGATION AND DUTY IN PRIMOŽ TRUBAR AND IN THE STANDARD SLOVENE TRANSLATION OF THE CATECHISM OF THE CATHOLIC CHURCH (compared to the polish translation)

### SUMMARY

A comparison between *Slovenska cerkovna ordninga* and the third part of the Slovene translation of the latest *Catechism of the Catholic Church*, which were published 430 years apart, shows quantitative and qualitative differences in the use of some clause constructions or even in their absence in either of the two texts analysed. Thus, for instance, *ima* is used as the most frequent modal verb by Trubar, but cannot be found in the *Catechism* at all. A typical impersonal modal verb in *Ordninga* is *je potreba*, while in the *Catechism* it is *je treba*. Instead of Trubar's *ima oblast*, modern Slovene uses *ima pravico*. In the *Catechism*, obligation is expressed by the phrases *ima dolžnost*, *je dolžnost*, *naj* with a personal verb form and the future tense. All other linguistic means of expressing obligation, permission, and prohibition are identical in both sources. One of the peculiarities of modern Slovene or the language used in the Slovene edition of the *Catechism*, compared to Trubar's *Ordninga* and the Polish translation, is the fact that the normal future tense may convey the meaning of duty; this is confirmed by equivalent Polish sentences, which in these cases use the modal expression *powinien*, e.g.: *Kristjani bodo nedeljo posvečevali tudi tako, da bodo svoji družini in svojim bližnjim darovali čas in skrbi, ki jih je na druge dneve tedna težko izkazovati*, and in Polish: *Chrześcijanie powinni także świętować niedzielę, oddając swojej rodzinie i bliskim czas i staranie, o które trudno w pozostałe dni tygodnia*. Another characteristic of modern Slovene is expressing obligation by means of the construction **naj + personal form**; its equivalent in the Polish translation of the *Catechism* is **powinien + infinitive**, e.g. *Tisti, ki so podrejeni oblasti, naj na svoje nadrejene gledajo kot na predstavnike Boga, ki jih je postavil kot služabnike svojih darov.* / *Ci, którzy są podporządkowani władzy, powinni uważać swoich przełożonych za przedstawicieli Boga, który ich ustanowił sługami swoich darów.*

It needs to be emphasized that the examples cited in the article may not provide a complex treatment of the issue addressed either in 16<sup>th</sup>-century Slovene, or in modern Slovene, or in Polish; they merely present the situation, as is evident from the sources selected for the purpose of this analysis. The translations of the *Catechism of the Catholic Church* into both Slovene and Polish seem to strive for elevated style. In the Slovene translation, this may have been the reason for excluding the word *lahko* in the sense of permission, and in the Polish translation of the expressions *wolno* and *nie wolno*.